

Norbert F. Čapek:

MASARYK A UNITÁŘI.

Bylo to v roce 1910. Přišel jsem k Masarykovi ve velké tísní duševní. Byla to dlouhá konference. Trvala asi čtyři hodiny. Byl jsem tenkrátě předsedou sjednocení československých baptistů, kteří se počítají k evangelíkům, a byl jsem také volen za delegáta tohoto Svazu a za rakouské i uherské baptisty, abych je zastupoval na světovém kongresu ve Filadelfii v Americe, což se i stalo v roce 1911.

V této době svého největšího úspěchu mezi baptisty postěžoval jsem si Masarykovi, do jakých vnitřních rozporů jsem se dostal se základními naukami evangelického náboženství. Nevěřil jsem, že Ježíš je Bůh a že jeho Otec, jakožto první osoba v svaté trojici žádal na svém synu, aby se stal člověkem a prolil svoji nevinnou krev k usmíření Boha Otce s lidmi, totiž s těmi, kteří v Ježíše v tomto smyslu uvěří. Nevěřil jsem v neomylnost bible, jako jsem nevěřil v neomylnost papeže. Nevěřil jsem, že Bůh pro Adamův hřích odsoudil celé lidské pokolení, nevěřil jsem v dědičný hřích ani v nekonečné trápení v pekle, a jiné orthodoxní nauky.

Věděl jsem, že ani Masaryk jinak nesmýšlí, jen jsem si svoje přesvědčení u něho dále ověřoval a měl jsem k němu zvláště dvě otázky: Jak je to možné a jak to vysvětlit, že lidé tak vzdělaní, jakými jsou evangeličtí faráři a profesori, mohou takto věřit a učit?

Jeho odpověď mě dokonale uspokojila a přesvědčila. Držím ji dosud pro sebe navzdor všem velmi sebevědomým a někdy až domýšlivým výrokům všech, kteří sebe v tom ohledu mají za odborníky a Masaryka jen za laika.

Druhá moje otázka a Masarykova odpověď byly pro mě mnohem důležitější. Já se ptal, co dělat, když bych tak rád a s celou duší na náboženském poli pracoval, ale přičí se mi budít i jen zdání toho, že bych věřil, co nevěřím, a uhýbal od toho, o čem jsem tak pevně přesvědčen.

Tohle byla Masarykova jasná odpověď: vy jste unitář. Já vás seznámím s unitáři, možná, že se dá něco dělat. Vyzval mě pak, abych

jel také na světový kongres, který pořádali unitáři v Berlíně v témže roce 1910. Tam jsem také měl potěšení seznámit se s paní Masarykovou. Masaryk mě představil dr. Wendtemu a ostatním unitářským předákům a doporučil jim, aby se ujali práce mezi Čechy.

Byla z toho delší korespondence, a Masaryk na konec vytkl unitářům, že se podobají zdravé matce, která své vlastní dítě nechce kojít.

Za svého sedmiletého pobytu v Americe seznal jsem poněkud lépe smýšlení unitářů. Nemají smyslu ani nadšení pro missie v obvyklém slova smyslu. Chtějí, aby každý národ se vyvíjel i v ohledu náboženském svým vlastním způsobem, a mylně se domnívali, že bychom chtěli Čechům podávat něco cizího, k čemu ještě svým přirozeným vývojem nedospěli. Mylně se domnívali, že i Masaryk v ohledu náboženského pokroku je u nás ojedinělým zjevem.

Později aspoň částečně pochopili, že unitářství je českému myslícímu člověku bližší než kterékoli jiné náboženství, a že kdykoli myslící Češi bez cizích vlivů a při dostatečné svobodě o náboženství přemýšleli, zpravidla šli cestou unitářskou.

Nejzřejměji se to ukázalo u českých deistů v době josefinské a znovu u milionu těch, kteří po převratu vystoupili z katolické církve a zůstali bez vyznání, protože měli odpor ke všemu, co by učením nebo formou jim připomínalo staré pověry. A proto také čeští unitáři přicházejí velkou většinou z těch myslících Čechů, kteří, kdyby nebyli unitáři, zůstali by bez náboženské příslušnosti.

S Masarykem jsem se pak setkal v práci osvobozovací v Americe jako předseda československé aliance, předseda sborů Slovenské ligy a předseda náboru legionářů pro stát New Jersey. To nebyla příležitost mluvit o náboženské práci, ale po mém návratu z Ameriky nechával si Masaryk osobně a se zájmem referovat o všem, co se tu dělo v souvislosti s unitářstvím.

Unitářský kongres v Berlíně nebyl jediným toho druhu, kterého se Masaryk zúčastnil. Byl také účastníkem unitářského kongresu (International Congress of Religious Liberals), který se konal v Bostonu roku 1907. Měl tam přednášku na thema: náboženská situace v Rakousku a zvláště mezi Čechy.

Mezi jiným řekl: Často slychám, vaši Češi jsou svobodáři, nenávidí náboženství, jsou ateisté. Dobře vím, že mnozí z nich jsou svobodáři a snad ateisté, ale také vím, že tito svobodáři a ateisté mají touhu po duchovním životě. Je mezi nimi dost těch, kteří jeví nechuť k jakémukoli církevnímu a náboženskému životu, prostě proto,

že v Rakousku, odkud sem (do Ameriky) přicházejí, poznali jenom římsko-katolickou církev, státní církev . . . Z duše bych si přál, aby unitáři mohli a chtěli vyjítí vstříc těmto mým ubohým lidem (I only wish the Unitarians could and would meet these my poor unfortunate people).

Je zajímavé, že Masaryk nazval tento kongres kongresem náboženských volných myslitelů. V přednášce pro Svaz svobodomyslných řekl při tehdejší návštěvě Ameriky: »Já sám jsem pozván do Bostonu k mezinárodnímu sjezdu volných myslitelů náboženských, a v Praze bude zase sjezd Volné myšlenky. Jaký je rozdíl mezi těmi, kteří se sejdou v Bostonu a mezi Volnou myšlenkou v Praze? V cíli velkého rozdílu není, ale ve výsledku. Já hájím, že náboženství má být vyvinuto na vyšší stupeň a proto se přidržuji těch, kdo jsou výslovně pro náboženství. Ovšem, nemohl bych být ve sdružení, které je proti náboženství . . . Otázka svobodného myšlení je dnes především otázkou poctivosti, aby lidé nepředstírali něco, čemu už nevěří . . . a ne báli se zjevit své pravé přesvědčení.«

Přání Masarykovo, aby unitářství v Československu zakotvilo, se splnilo přes četné překážky a nástrahy. Je přirozené, že nejvíc bylo útočeno na zakladatele samotného, hlavně ovšem pokoutně, klepařsky. O veřejných útocích může si čtenář učiniti představu, podívá-li se do starších ročníků Cest a cílů, jmenovitě 1923 str. 15. ve spojení s pohřbem paní Masarykové, a v témže ročníku str. 155.: Co dělal Čapek v Americe.

Veřejné útoky se strany evangelické však brzy ustaly, ba dostavilo se někdy i uznání. Přes to některé »křesťanské« pomluvy se šířily až k uším presidentovým, to ho však pomluvačům a závistníkům nijak nenaklonilo.

Poučné je také, jak bylo v roce 1930 přijato uznání náboženské společnosti čs. unitářů státem. Viz o tom Cesty a cíle z roku 1930, str. 121. Ani »nezištná« kampaň posledních dvou let se nepodařila a útočníkům vynesla kromě blamáže také značné útraty. A každému, kdo by se dozvěděl, jaké neslýchané oběti přinesli čeští unitáři za tato dvě leta, v době největší finanční krise a jak při tom byli duchovně zoceleni a jak o tolik víc přilnuli k svému unitářství, musely by se otevřít oči a viděl by, jak pevné kořeny unitářství u nás zapustilo.

Doufáme pevně, že i další vývoj čs. unitářství bude hoden toho, který k němu dal první podnět, a o němž právem napsal Karel Čapek: »T. G. Masaryk se dívá na nás dál.«

Masaryk, myslitel světového formátu, odešel tam, kde bude myslet v rozměrech kosmických. Nám čs. unitářům však ještě dlouho zůstane vše, co Masaryk napsal o náboženství dobrým a časovým unitářským smýšlením, kterého se budeme držet, dokud bychom nepoznali dalších a vyšších met.

Jindy povím něco o svojí rozmluvě s Masarykem, když jsem se ho ptal, co by mi v mé práci na poli českého unitářství zvláště doporučoval. To vyžaduje samostatný článek.

Církevní příslušnost presidenta Osvoboditele.

Kolem pohřbu presidenta Osvoboditele rozvinul se spor o jeho církevní příslušnost. Tomu, kdo k nám přijde ze země, kde je provedena rozluka církve a státu, které si Masaryk tolik přál ale nedožil, je velmi těžko vysvětlit naše starorakouské pojmy o církevní příslušnosti. U nás, jako v starém Rakousku, stát se stará o církevní příslušnost. Chceš-li, můžeš se přihlásit u úřadu k některé státem uznané církvi a ta církev o tom ani nemusí vědět. Anebo naopak můžeš se horlivě účastnit církevního života některé církve a také jí příspěvky peněžité dávat a nemusíš býti zapsán v členském seznamu. Jinak je tomu v zemích, kde je rozluka církve a státu provedena. Stát nedává žádné záznamy o církevní příslušnosti a proto o tom také nedává žádné výkazy. Je to věc církví. A ty opravdovější z nich si vedou tak, že příslušníky, kteří se církevního života neúčastní, za členy nepovažují. A také zpravidla nikdo se nepovažuje za člena církve, s jejímž učením nesouhlasí. Buď je bez vyznání nebo se připojí k církvi sobě příbuzné. Proto bývá v takových zemích více církví, ale také víc církevní poctivosti. A otázka náboženská je podle Masaryka především otázkou poctivosti.

Ze zbytků rakušácké výchovy zůstalo u nás i to, jak církve matrikové členství měří a hodnotí. Katolická církev na příklad se velmi vždy o to brala, aby významní jedinci aspoň formálně zůstali v jejích matrikách zapsáni, i když se jednalo o člověka, který o kostel nezavádil a ničemu z jejího učení nevěřil, ba docela i veřejně její učení vyvracel. Z pohřbu takového slavného jedince se pak dělala agitace pro církev!! Jestli to však nebyl slavný jedinec ale chudák, který ani za pohřeb nemohl zaplatit, zůstal často bez církevních obřadů.

Není tedy divu, že známý Hlinkův »Slovák« živil pověsti o návratu T. G. Masaryka do římsko-katolické církve. Ale ani v osvětlených Čechách nebylo zdaleka tolik zdůrazňováno, jak Masaryk

skutečně smýšlel, ale jestli nezůstaly nějaké stopy po matrikové příslušnosti.

Bylo by podivné, kdybychom o jeho církevní příslušnosti nechtěli nechat platit slova samotného Masaryka. Máme o tom arcit také zprávy rázu soukromého, ale těch se dovolávat nebudeme. Z tištěných výroků Masarykových je známo, že vystoupil z římsko-katolické církve, když byl docentem ve Vídni, a bylo mu asi 30 let. Praví o tom: »Ježto jsem katolicism prožil, ale vnitřně překonal, měl jsem za nepoctivé setrvávat v jeho církvi.« Přistoupil potom k církvi evangelické reformované, protože měl za to, že je to církev pokroková v rozdílu od církví orthodoxních. Tato česká reformovaná církev podle názoru Masaryka přestala existovat v prosinci roku 1919, kdy se na jejím místě utvořila československá církev evangelická. K jiné církvi se už potom prezident nepřihlásil a také po celou dobu svého presidentství neúčastnil se ani života ani bohoslužeb žádné církve. Proto také asi nepřijal pozvání zvláštní deputace, která jej zvala na I. evangelický sjezd. A jen tak porozumíme jeho autentickému výroku v knize Emila Ludvika: »Duch a čin, rozmluvy s Masarykem.« Na straně 76. jsou zaznamenána v uvozovkách tato slova Masarykova:

»Nepatřím k Českým bratřím, kteří dnes u nás mají církev svou. Zvolil jsem tenkrát církev reformovanou — zdálo se mi, že dobře pokračuje v tradici reformace. — Dnešní Čeští bratři jsou také orthodoxní . . .« V předmluvě této knihy pak čteme, že prezident prohlédl tento český text v roce 1933 a »poslední revisi provedl prezident po svém uzdravení začátkem listopadu 1934, takže definitivní text zachycuje jeho formulace nejnovější«. Nepovažoval se tedy prezident Osvoboditel za člena žádné církve. Kam patřil svým přesvědčením, o tom není těžko nestrannému čtenáři jeho spisů rozhodnout. *er.*

Pohřeb presidenta Osvoboditele.

Všichni čtenáři Cest a cílů jistě čtli obšírné zprávy o pohřbu. Nám jest toliko vyzdvihnouti jeho zvláštnost po stránce náboženských vyznání, které nebyla věnována pozornost, ač byla v mnohém ohledu velmi pozoruhodná. Nebyl to pohřeb církevní, ale účastnily se ho oficielně všechny státem uznané církve. Nikdy se v dějinách našeho národa nestalo něco i jen přibližně podobného. Tak se stalo, že v pohřebním průvodu Prahou šli spolu katoličtí církevní hodnostáři se zastupci všech ostatních státem uznaných církví. Církevní kruhy nebyly s tím patrně spokojeny, jak bylo zřejmo z toho, jak referovaly.

Ani ostatní listy nebyly na výši své zpravodajské povinnosti navzdor snaze psáti co nejvíc o každé podrobnosti. Příčina bude hlavně v tom, že jim církevní poměry v čs. republice jsou cizejší než španělské vesnice. Pokud se nám podařilo zjistit, byla římsko-katolická církev zastoupena v tomto průvodu duchovních asi sedmi vysokými hodnostáři, mezi nimi opat Zavoral, biskup dr. Pícha, biskup Čárský. Ostatní církve byly zastoupeny přibližně stejným počtem, tedy asi osmi nebo devíti zástupci. Slovenskou luterskou církev zastupoval biskup dr. Čobrda, starokatolickou biskup Pašek, Československou církev evangelickou náměstek seniora Kamil Nagy, církev československou patriarcha dr. Procházka a biskup dr. Stejskal, náboženskou společnost československých unitářů přednosta duchovní správy dr. Norbert F. Čapek. Dále byly zastoupeny církve jinojazyčné, německá luterská, kalvínská a j. Byl také přítomen zástupce církve židovské.

Ani na lánském hřbitůvku, kde byl prezident podle svého přání pochován vedle své choti, nebylo církevních úkonů v obvyklém slova smyslu. Kazatel Urbánek, který byl rodinou Masarykovou požádán, aby přečetl něco z bible a pomodlil se Otčenáš, nebyl tam jako zástupce své církve, ale jako přítel rodiny. Tento jeho úzký osobní vztah datuje z války, »kdy každý jiný se bál« stýkat se s Masarykovými. Církev, ku které kazatel Urbánek patří, není státem uznaná a proto ani nebyla oficiálně na pohřbu zastoupena. Je zajímavé, že tato církev patří k nejorthodoxnějším u nás, a že její zásady jsou s náboženskými zásadami Masarykovými v úplném rozporu.

V neděli před pohřbem a také v den pohřbu konali čs. unitáři smuteční shromáždění v síni Charlotty G. Masarykové. Bylo čteno ze spisů Masarykových. Při tiché meditaci v hlubokém pohroužení mysli byla vzdána pocta velikému duchu Masaryka u víře, že dále žije skutečně a v pravdě, jak sám věřil a jak i my věříme.

Takové chvíle ukazují cestu k pochopení Mistra, jehož život, myšlení a dílo měly společnou základnu: náboženství!

Toto náboženství však bylo nesmírně vzdáleno od těch, jež se ráda vydávají za samospasitelná.

er.

Z východní moudrosti: „Narodí-li se člověk, jsou jeho pěsti sevřeny, jako by chtěl říci: celý svět mi patří. Zemře-li, jsou jeho ruce otevřené a natažené, jako by ukazovaly: hle, neběříme s sebou ničeho.“

Meditace při úmrtí presidenta Osvoboditele.

Veliký Bože náš, před majestátem vesmírného života a Tvých spravedlivých řádů se skláníme v této chvíli, kdy celý náš národ truchlí nad skonem svého Velikána, svého Učitele a Osvoboditele. Děkujeme z hloubi duše, že Tvoji božskou Pozřetelností nám bylo popřáno míti ve svém středu a v popředí národního a státního života tohoto muže velkého poznání, velkých činů, velké víry a odvahy a především velkého charakteru.

A my unitáři jsme zvláště vděční, že tolik přispěl k ocenění duchovních hodnot, vyššího náboženství, víry v Prozřetelnost a věčný život.

U vědomí Tvoji přítomnosti, o Nejvyšší, slibujeme sobě, že víc a více se vynasnažíme, aby naše vzpomínky na tohoto velkého muže byly prohlubovány uplatňováním jeho nejlepších myšlenek a ideálů, a že se také vynasnažíme, aby pokud na nás je, i v našem národě bylo šířeno úsilí o hlubší poznání a zhmotňování těchto ideálů vyššího náboženství a božích řádů na zemi!

NÁŠ VELKÝ PRESIDENT.

(K osmdesátým narozeninám. Viz Cesty a cíle VIII., č. 2.)

Jako každý velký muž má Masaryk velké ctitele a velké nepřátele. Přes písek a bláto plyne proud hladce, ale rozráží se o vyčnívající tvrdou skálu. Čím větší bude odstup od života a díla Masarykova, tím klidněji budou souditi všichni, a budou asi souditi věcněji. Nebude důvodu někoho podezírat z pohnutek zistných a ctižádostivých, soudy se více soustředí na oddanost k určitým zásadám, symbolisovaným osobností.

I dnes není tak malý počet nás, kteří ctíme v Masarykovi, co bychom ctíti museli, i kdyby Masaryka nebylo a za čím bychom šli i kdyby Masaryk pojednou stál ve frontě opačné.

Jsou dvojí ctitelé Masaryka. Jedni jej ctí ústy, ale srdce je vzdálené. My jej ctíme srdcem a to zevní se nám někdy stává odporné jen proto, že na povrchní, fráзовité slavení příliš často narážíme.

Snad není ve všech projevech a dílech Masarykových idee a zásady, kterou bychom nepřijímali plně za svou a nesnažili se ji prakticky uplatňovat. A proto naše oslavování bude trvalé a věčné, bude žítí v našich snahách a v naší práci.

Nezapíráme si, že z dřívějších opravdových ctitelů Masarykových už nejeden zakolísal a vytýkal nedostatek průbojnosti dřívějších let. Jistě není málo těch, kteří si přáli, aby president, když to jinak nešlo, svojí jedinečnou autoritu na nějaký čas spojil s diktaturou.

Mnozí velmi těžce nesou, že místo rozluky církve a státu bylo spojení církve se státem utuženo velikými finančními obětmi se strany státu. Bojí se, že co se nepodařilo za prvního presidenta a v počátku, že se klidnou vývojovou cestou už vůbec nepodaří.

Také se poukazuje, že jsme v reformě školské a státní správy se neodradili, a jiného víc!

Byť sebe oprávněnější zdály se tyto stesky, prozrazují přece jen nedostatek kritického rozpoznání všech složek, které tu spolu působí.

Není vinen president, jsme vinni my všichni jako národ. President šel až k nejkrajnějším mezím toho, co v našem prostředí a s našimi lidmi se dalo vykonat. President měl na starosti řídit oje vozu, udávat směrnicе a jiní měli spolu táhnout a tlačit. Nemůže se však na jedinci, anebo na několika jedincích žádat, aby řídili a táhli, když ti ostatní místo, aby tlačili, na vůz si sednou a hledají pohodlí, a jiní před kola kladou balvany překážek.

Je příliš pohodlné na toho, kdo pracoval do úpadku složit ještě své vlastní břímě. Budme vděční za to, co bylo vykonáno, a co vděčíme svému presidentovi. Bylo by těžko ukázat jiný národ jen v trochu podobných poměrech, který by byl dosáhl toho, co my z velké části vděčíme svému presidentovi.

Ostatně co jsou hlasy všech kritiků proti tomu, co celý národ cítí a co projevuje způsobem, který jemu symbolisuje dnes největší vděčnost. A čím bude národ vyspělejší, tím více vyroste k ideám a ideálům svého prvního presidenta, tím více bude přidávati k oslavám také presidentova ducha a ztělesňování jeho životních zásad.

Z výroků Masarykových.

Masaryk vytkl svého času naší české povaze některé vady, kterých jsme se dosud nezbavili. A dokud se jich nezbavíme, bude nutno slova Masarykova znovu a znovu si připomínat. Kdo pozoruje náš dnešní život, ať v ohledu kterémkoliv, jmenovitě však v ohledu náboženském, všade naráží na úžasnou kompromisnost, neucelenost a nedůslednost. Masaryk praví:

»Tato nepevnost a neucelenost našeho charakteru netkví pouze v nedostatku pevné vůle a nestálosti citův, ale i ve zvláštní nepevnosti a nedůslednosti názorů. Již naši otcové prohřešili se proti Duchu svatému: *zastavili se na půl cestě a ty své bratry, kteří usilovali o důsledné provedení reformy, potlačili (za to v trest sami byli potlačeni a potlačen celý národ.*«

»Správným způsobem Hus a jeho předchůdcové počínali kázati mravní a náboženskou opravu, učení bylo jim buď lhostejné anebo alespoň vedlejší a podřízené. O obnovu mravů a svobodu svědomí mravního a náboženského celý národ český stál. Z tohoto mravního a náboženského požadavku Hus a národ celý dostali se do sporu s Římem a největší autoritou ve věcech životní správy.«

»Jakkoli správné bylo klásti důraz na život, přece husitism pochybil, nepochopiv, že nový život vyžaduje i nové učení; budiž učení to podřízené životu, ale musí býti, tak jak ten život, určité, *důsledné*. V tom však byla slabá stránka již Husova a jeho následníků; nedůsledný a neurčitý byl Rokycana, takový byl celý utrakvism — nomen,

omen. Kde není důslednosti a určitosti, tam mysl stává se těkavá, společnost rozpadává se na strany a frakce a konečně nastává i mravní úpadek, neboť *není mravnosti bez pevného přesvědčení*. Tak i husitism, započavši mravní reformu, končil mravním chaosem. Novověký francouzský historik pěkně jej charakterisuje slovy: »Zmatek programův a nejasnost idejí v zápětí měly zlehčení povah, výlučnou péči o prospěchy hmotné, zápasy prudké i malicherné.«

Speciálně o otázce náboženské praví Masaryk:

»Teoretická a mravní situace za takových poměrů je žalostná: církev se svým názorem a řádem sotva že uspokojí dnes děti; každý jen poněkud myslící člověk nutně přichází s církví v konflikt teoretický i praktický. Nejsmutnějším plodem té situace je mravní a náboženský indiferentism a jesuitism v teorii i v praksi . . . Dnešní náboženská krise prýští ze lži, *otázka náboženská je dnes především otázkou poctivosti* . . . Veliká a vleklá náboženská krise nespočívá pouze v této protivě vědeckého poznání a teologického mytu; ta krise spočívá také v tom, že církev a stát politickou mocí udržuje neudržitelné.«

»Z této krise pomůžeme si jen jasností a upřímností k sobě a bližním.«

Masaryk o protestantismu.

V roce 1907 řekl Masaryk v jedné americké přednášce tato slova: »Já sám jsem vstoupil do protestantské církve před třiceti léty, ale jsem mrtvým členem oné církve, neboť nalézám v protestantismu mnohé základní principy onoho náboženství, které jsem opustil v katolicismu. Nevěřím, že nás oficiální protestantství osvobodí a poskytne nám, čeho potřebujeme.«

Unitáři v české literatuře.

V druhém svazku monumentálního díla Zdeňka Nejedlého o Masarykovi čteme na sedmi stránkách o unitářství a jaký mělo vliv na paní Masarykovou a skrze ni na Masaryka. Z tohoto pojednání vyjímáme:

»Tak se stala Charlie unitářkou. A nikoli jen podle jména. Již když vyrůstala, rostly s ní i názory unitářské. A když dospěla, osvojila si je velmi silně. Ne jako církevní nějaké vyznání. To právě jest prvním a základním znakem každého unitáře, že nemá takové církevní vyznání. Unitářství mělo proto do značně dlouhé doby ráz spíše negace než pozitivního náboženství. Jeho kořeny tkví také ve starém, již od prvních století křesťanství, odporu proti učení o Trojici, jako učení proti lidskému rozumu, jenž nikdy přece nepochopí, jak může být bůh jeden a tři najednou. Odtud také jejich jméno, unitáři — vyznavači jednoty boha, ne trojice. Ale to šlo dále, a moderní unitáři 19. století podrobili takové kritice všechno, co bylo v křesťanství mystické, nadpřirozené, nerozumné. I samotného boha. Unitářům

nejde tolik o boha, bytost neznámou, nepochopitelnou, metafysickou. Více než na tom záleží jim na důsledcích toho mezi lidmi. Víra v člověka je jim proto neméně, ano více ještě důležitá než víra v boha, a z boha jim stačí představa jedné a proto sjednocující moci. Proto i ateisté mohli být a jsou členy unitářských obcí, přijímají-li jinak lidské zásady unitářské.

Tím však, tímto jiným pojetím boha, mění se ovšem i všechny jiné představy, na tom závislé. Spasitel: každý člověk může být spasitelem, dělá-li něco dobrého. Slovo boží: každé dobré slovo je boží slovo, nejen bible; a i ta je božím slovem jen potud, pokud je to dobré slovo. Církev: není boží církev, zvláště vyvolené nebo privilegiované. Je dobře žít ve sboru, s lidmi stejně smýšlejícími a tím se posilovat, ale takovým sborem může být každá lidská společnost, je-li dobrá. Modlitba: je hrubé si myslet, že mohu boha k něčemu pohnout a proto se modlit: jen hovor to může být, hovor duše se sebou a s tím, co námi vládne.

Ale proto toto není vůbec jádro unitářského náboženství. To je docela jinde, ne v článkách víry, ale v *lidském konání*. To, jak jde člověk světem, to je jeho pravé náboženství, jako vůbec to má být cílem všeho našeho tu jednání a snažení. Spasení je ne mimo nás, ale v nás. Je to dokonalost lidského charakteru. A proto sem unitářství zaměřuje největší své úsilí. Zakládá školy, pracuje na jejich zdokonalení, je v čele všeho výchovatského reformátorství. A stejně učí jiné, dospělé, sociální zodpovědnosti. My jsme za svět zodpovědni, jaký jest, a proto musíme se snažit všechno, co je zlé, překonat a odstranit, bídu hmotnou stejně jako mravní. Odtud zase rozsáhlá filantropická činnost unitářů. A tak vše tu směřuje k tomu jednomu: dělat zde ve světě dobro. Ale ne pro nás, pro sebe nebo pro jiné, nýbrž proto, že to je náš úkol, bohem určený. Proto to konáme a máme konat. A pak je to — *dílo boží*. To je pravé unitářské — náboženství.

A proto také nejvyšší, ano jedinou autoritou jim byl *živý příklad*. Ne poučka, ne these, ale živé osobnosti, uskutečňující toto dílo — to bylo unitářské evangelium. Nikde a nikdy snad nebylo ctění takových osobností tak rozšířeno a také opravdově cítěno jako zde. Minulých i přítomných. A docela bez ohledu na to, jaké byli víry, jaké církevní příslušnosti. Tak hned Ježíš — ne syn boží, ale naopak člověk, a člověk určitě, malý země, kde konal své dílo! A jaké to bylo dílo, a právě díváme-li se na ně takto, jaké lidské dílo! A tak unitáři ctili, to jest kladli si za vzor, i jiné velké lidi, středověku stejně jako novověku. Proto však také i obráceně ze žádné snad společnosti poměrně nevyrostlo tolik vynikajících lidí, jako zde. Newton, Milton, Locke, Darwin, Dickens, Emerson — a co jiných, amerických presidentů, spisovatelů, vynálezců a vůbec pracovníků vyšlo zcela nebo aspoň z části z tohoto prostředí, z unitářství.«

V dalším popisuje Nejedlý unitářské ovzduší, v kterém vyrůstala

paní Masaryková. Bylo to radikální ovzduší. »A výsledek byl, že vyrostla, přes všechny své i vlastní ovšem názory a odchylky, ve skutečnou *unitářku*. To je patrné ze všeho, co o ní z jejího mládí víme. Ne bůh byl jí hlavním problémem, daleko více — nesmrtnost duše, problém lidský. Ale v ten za to věřila naprosto pevně. Smrt jí byla přechodem z jedné světnice do druhé; tak neotřeseně věřila v nesmrtnost.«

Nesmýšlela církevnicky, »ale tím horlivější za to byla, kde se mělo náboženství prokázat *prakticky*, skutkem, v čemž zvláště živým vzorem, i to docela po unitářsku, jí byli — rodiče. — Měli neoblömný zákon ve výchově dětí: Náboženství ve všem, v myšlení i skutcích. »Čiňte jiným, jak chcete, aby vám bylo činěno.« »Milujte své bližní, jako sebe samy.« To byla hesla, v jichž smyslu je vedlí. A i tím po unitářsku, že v každém takovém jednání viděli a i své děti učili vidět ne své dobré skutky, ale plnění — díla božího. Toho, k čemu tu právě jsme, abychom konali. »Mojí rodiče nikdy se nesnažili dělat vše pro druhé ze své moci; tam, kde mělo být činěno dílo boží, tam najdete mé rodiče.« A tak tedy pojala od nich i od jiných živých vzorů své náboženství i Charlie.«

»Jaká to však i v tom byla v Charlie Garriguové *pevnost*, jaký klid a bezpečnost.« Neměla obavy, že by cokoliv mohlo ohrozit její náboženství. To v ní bylo stejně hluboko jako onen její rodový základ, od staletí, a proto nezničitelné, neporušitelné. Nic se proto však nemusila uzavírat ani novým myšlenkám, novým proudům. Nebylo, co by nebyla mohla srovnat s tímto svým náboženstvím, náboženstvím bez jakékoli mythologie, jen a jen plnicím zde své lidské poslání.

A proti tomu — Masaryk. Jak i to ho musilo přímo ohromovat. I on měl náboženství — naivní katolictví svého dětství. Ale nebylo dne a hodiny, aby v něm nebyl něčím znepokojován, neboť Masaryk mu přece doopravdy — nevěřil. A protestantství? Tomu, jak víme, teprve nevěřil. A tak vlastně měl náboženství a — neměl. Chť jen mít náboženství, mluvil o tom, horlil pro ně, ale vlastně — náboženství neměl. Jak však proto se musil před Charlie Garriguovou cítit slab, vnitřně neuspořádaný, ano rozházený, a zrovna v tomto, na čem až dotud přece vlastně — zakládal. A jak by tedy i zde nebyl pocítil přímo nutně horoucí, žízňivou touhu *opřít se* i v tom o tuto podivuhodnou bytost, prostou, skromnou, a přece právě v takových to nejsvrchovanějších věcech člověka daleko, daleko silnější než byl on.«

Nejedlý v dalším popisuje povahu paní Masarykové, jak usměrňovala povahu Masarykovu. Její duch byl »pevný, vyrovnaný, ježž ne tak lehkou bylo možno přivést z rovnováhy. Ale také výchovou, náboženskou i společenskou, vzácně ukázněný, jenž se měl dokonale v moci.«

Dále čteme, jak vlivem jejím Masaryk poznal »nové pojetí náboženství a víry i nové náboženské osobnosti, ty, které ctíli unitáři.

A to byli lidé často právě ne dosti známí, protože ne oficiální. Ale proto je právě unitáři ctili, byli-li to bojovníci za svobodu víry. A tak byl mezi nimi znám a ctěn i — Hus.« »A tu stojí snad za upozornění, že před tím se Hus u Masaryka nikde nevyskytuje, a i husitství se nám až dotud ozvalo jen jedinkráte, a ještě ne v náboženském smyslu. Ale potom, v dalších na to již pracích — ano.«

(Poznámka redakce: My čeští unitáři jsme prof. Zd. Nejedlému velkým díkem zavázáni, že tak otevřeně a pravdivě na místě tak význačném popsal unitářství. Ti z čtenářů, kteří budou mít příležitost přečísti si celé obsáhlé dílo, najdou další důvody k jeho ocenění.) Cesty a cíle X., č. 1.

Masaryk o náboženství.

(Cesty a cíle, r. XIII., č. 3.)

Po »Hovorech s Masarykem« od K. Čapka vyšly »Rozmluvy s Masarykem« od Emila Ludwika.*) Jsou tak živé a zajímavé, jako život sám. A pro nás nejzajímavější je kapitola o náboženství. Tím zajímavější, že jsou to výroky nejnovější a autentické. Nejlepší, když si ji každý přečte sám, zde jen ukázka na doklad, jak unitářsky Masaryk smýšlí.

Masarykovi nejvyšším vzorem a vůdcem náboženským je Ježíš. Nevěří, že Ježíš je Bohem, ale o tolik víc vyzdvihuje jeho lidskou dokonalost. Praví: »Ježíšovi je Bůh otcem, tedy poměr mravní, důvěrný, ale Bůh je vlastním předmětem náboženství.« Nějaké rozumování nebo věření o Bohu není ještě náboženstvím. »Náboženstvím se theism stává teprve, cítím-li se částí světového celku osobním vztahem k Bohu; cítím-li: je tu někdo, kdo se o Tebe stará. Tedy podstata náboženskosti je v prožívání tohoto vztahu, v tomto citu jistoty. Dáváme-li příliš velký důraz na to dogmatické, pojmové, na katechismus, jako se děje při mechanickém vyučování náboženství skoro všech církví, tož je to zřídka náboženství.«

»Ježíš byl člověk, prorok, proto ho mohu milovat. K Bohu cítím reverentiam. Mám vždycky pocit: strašně veliký. Ale milovat? To mně zní tuze anthropomorficky. Pozorně jsem si všimal mnohých pravověrných, kteří myslí, že Boha milují. Pochybují, že je možné Boha milovat; na každý způsob by to musela být láska zvláštní, láska k bytosti, kterou nemůžeme postihnout. Svě dítě, svou ženu, svého přítele, svého souseda, ano. Ježto však Boha nelze postihnout, a přijímám-li přece Ježíšovo nejvyšší přikázání lásky k Bohu, musí láska k Bohu znamenat něco jiného než láska k bližnímu. Miluj bližního — to je mi přirozeně daná sympatie s mým bližním, spolučlověkem, tu vůbec není potřeba dokazovat.«

Pro nás zvláště zajímavý je Masarykův názor na zjevení. On také s námi, v rozdílu od ostatních náboženských směrů, neuznává starozidovskou náboženskou literaturu za jediné zjevení. Praví: »Nepřed-

*) Emil Ludwig: »Duch a čin.« 260 stran a 16 obr. příloh. Vydal »Čin« v Praze.

stavuji si zjevení jen jedno: staré zjevení Židů, formulace theismu, ovšem monotheismu, Zákon a proroky. Ale i Řeky pojmám jako zjevení: Homér, Feidias, Praxiteles, Platon i jiní. Z obou těchto pramenů evropského duchovního života musíme čerpat, ne vybírat si jenom jeden nebo druhý. Úkol je dostat se nad oba.«

Velmi zajímavá je pro nás dále Masarykova kritika protestantismu, se kterou nemůžeme než souhlasit: Podstatou protestantismu je vlastně ustavičná reformace. Luther to dělal jako mnoho revolucionářů: založil proti papeži a církvi církev novou a stal se papežem sám, a brzo za ním následovali papežové jiní. Tak to nejde. Nemá-li nová církev zkonstatět, musí v počátečním hnutí pokračovat. Protestant dnešní často už není křesťan, nýbrž liberál, vzdělaný nebo domýšlivý člověk, profesor, pastor: příliš mnoho scholastiky. Disputoval jsem jednou celý týden na lodi z Ameriky do Evropy s profesorem Martinem Radem, jedním z moderních, který vydával *Christliche Welt*. „Vy všichni jste pendant jezuitů“, řekl jsem mu, „jste jako kyvadlo mezi filosofií a starou theologií. Jezuité prováděli protireformaci prakticky, vy provádíte protivědu theoreticky. Mudrujete, nakonec z toho vyjde přece jenom historie a srovnávací dogmatika, neboť nemáte už starou víru, používáte jen orthodoxních slov, ale nevěříte už v jejich obsah.“

Nemůžeme dost vyzdvihnout zásadní odpor Masarykův proti polovičatosti, nedůslednosti a neoprávnělosti právě ve věcech náboženství, kde by opravdovosti mělo býti nejvíc. Není větší ironie, jako že ve věcech nejvážnějších lidé zůstávají tak polovičatí. Masaryk praví: „Polovičatost doby se ukazuje tam, kde se lidé stávají domněle tolerantními a liberálními, v pravdě indiferentními. To je ta vlastní nevěra. Atheista není nevěřící, bojuje-li. Bojuje přece také se sebou samým. Je atheismus bojující, jako je církev bojující.“

Masarykovi je patrně bojující atheista milejší, než náboženský člověk, je-li vlažný a indiferentní. A pro ty vlažné platí také zvláště následující výrok Masarykův: »Ježto jsem katolicism prožil, ale vnitřně překonal, měl jsem za nepoctivé setrvávat v jeho církvi. Nevedla mne nenávisť; ale v naší době velkého přechodu je otázka náboženská prakticky především otázkou poctivosti.«

Novým nám byl Masarykův výrok o jeho poměru k Českým bratřím. Praví: »*Nepatřím k českým bratřím*, kteří dnes u nás mají církev svou. Zvolil jsem tenkrát reformovanou — zdálo se mi, že dobře pokračuje v tradici naší reformace. Ovšem Kalvín je mi osobně cizí, už pro Serveta, třebaže si vzpomínám na Locka, který nechtěl tolerovat atheism — on, průkopník tolerance, svobodného myšlení a liberalismu! Luther je mi často vulgárnější, než se na reformátora sluší. Pokud nemyslím nábožensky samostatně a potřebuju příkladu, tak je to Ježíš. Dnešní Čeští bratři jsou také orthodoxní; ale Komenský, poslední biskup Bratří, klade na první místo výchovu, školu, ne církev.«

O naší národní povaze v ohledu náboženském řekl Masaryk: »My Češi jsme vždycky měli směr racionalismu a mysticismu, ne vždycky

dost harmonickou. Čech je velmi nadaný, myslí prakticky, ale měl vždy také rys mystický: Odtud jistá mlhavost, individualistické sektářství, neshody.« A na otázku, jestli ještě dnes český člověk má tuto vlastnost, odpovídá Masaryk: »Já to mám! Já se to snažím zharmónisovat. Jsem náboženský, vědomě, vedle racionálního.«

A dále řekl: »Každý náboženský člověk myslí, ale učený *orthodox* myslí slabě, protože chce ještě po tisíce letch myslet totéž, co se myslelo tenkrát. Myslet bolí.« — »Bez náboženství je nejlepší člověk neúplný.«

»Faktum je jen, že myslet o světě a o životě, dělat hypotese, vysvětlovat, pro život nestačí. Musíme hodnotit a mít přesvědčení, to jest průkaznou víru. *Mám-li přesvědčení, tož jdu přese všechno.*«

Zvláště blízké je nám dále, co řekl Masaryk o posmrtném životě. »Chci říci, co se týká mého náboženství a mého poměru k Ježíšovi, že žijeme ve věčnosti. Věčnost pro mne nezačíná teprve smrtí, nýbrž už teď, co spolu myslíme, je věčnost. A tak si představuju po smrti — co bude, nevím — pokrok. V první době, protože duše byla zvyklá mít celý život tělo s sebou, nemůže se hned orientovat. Představuju si dobu, která bude trochu temná, nevím jak. Potom pokračování dosavadního života. Samo sebou, to, čemu se říká nebe, nepředstavuju si tak, že budeme žít jen v radovánkách, jak se to často tak krásně líčí. Nedůvěřuji topografům nebe a pekla. Snad tam leckdy bude docela zle, to nevím. Vývoj si představuju, snad také s krisemi a nepříjemnostmi. Snad si to myslím přece příliš anthropomorficky; ale žádný člověk, ani největší filosof a vědec, nemůže vylézt ze své kůže, a potud je mythus, anthropomorfování přirozené, třebaže rozum proti tomu bojuje. Častěji jsem si myslel: sejdeš se s Platonem nebo s Goethem? Snad ano. Jaký bude náš poměr, nevím. Jistě řeknu Goethovi: Četl jsem všechny vaše věci, o tom nepotřebujeme mluvit. Řekněte mi něco o svých nových zkušenostech tady.«

Ale hlavní věc, kterou chci zdůraznit: jsem-li účasten věčnosti, je mi to vodítkem pro můj poměr k lidem. Předpokládám, že každý je jako já: nazval bych to náboženskou demokracií. Duše vůči duši. *Věčné nemůže být věčnému lhostejné.* To je pro mne důvod k součinnosti.«

A nakonec souhrnem praví Masaryk o náboženství. »Tedy, zeptáte se, co je náboženství? Pavel ve svém hymnu na lásku postavil lásku výše než naději a víru; vyjádřím to tak: každý slušný člověk, který přemýšlí o životě a o světě, bude vidět ve vesmíru, sebe samého v to zahrnuje, kosmos, řád a smysl, a ne hromadu náhodných jednotlivostí: cit vyplývající z tohoto pojmání života a světa bude plný naděje, a člověk bude na sebe hledět jako na spolupracovníka Boha tvořícího a řídícího, a to nejen v zájmu svém, nýbrž také v zájmu bližního. Theistický humanitism. Náboženství mně není jenom slepá víra v autoritu, nýbrž přesvědčení o jsoucnosti Boha a o nesmrtelnosti subjektu, a odtud naděje a odvaha ve všech proměnách života. Náboženství je cit světa a života. Náзор na svět je filosofie a theologie.«

Č.

MASARYK O UVĚDOMĚLÉM VIDĚNÍ.

„Člověk nemá být v životě trpný. Už od mládí má být veden, aby se na všechno díval bystře, a kam přijde, aby všude všechno pozoroval, dobře viděl, srovnával. I vidění se musí cvičit; musíme se učit vidět! Je třeba od začátku učit se dívat kriticky.“

„Ano, připouštím, oko je pro mne hlavní nástroj poznání světa. Je úžasná práce, co vykoná zrak za den, za léta. Také paměť zrakovou, myslím, mám dobrou. Byla by zajímavá statistika, kolik toho člověk od mládí pojme zrakem, sluchem, hmatem, těch všech popudů ze zevního světa. Jenže popudy samy nestačí. Je třeba všechno, co nám smysly k vědomí přivádějí, zpracovat, zhodnotit. To platí i o čtení. Neřadí se k tomu jenom obsah, vzít něco na vědomí, je potřeba myslit, čtené zažít. Já čtu od sedmého roku. Kolik dojmů bylo na sítnicích — kolik miliard!“

„Ano, ale základem musí být ta pozornost, člověk musí být pořád jako na stráži. Myslím to povšechně, nejen zrakem, nýbrž všemi druhými smysly. To je ta lidská aktivita, jak se člověk zmocňuje vnitřně zevního světa, prostředí, v němž žije, jak si dovede všimnout sourodosti a nesourodosti rozmanitých úkazů a všelijakých zvláštností. Takový smyslově bystrý člověk nespokojí se jen pouhým pozorováním, neukládá do své mysli jednotliviny, mechanicky, jako do nějaké sbírky, nýbrž dojmy a poznatky spojuje, váží a váže s dojmy dřívějšími, pořád srovnává, přemýšlí; a hned se také rozhoduje — třeba jen teoreticky — co by udělal za té a té situace, jak ji vidí, v tom neb onom postavení. A hned si také rozvrhuje, co by se mohlo uskutečnit hned, co později. Zkrátka, činný člověk, ta jeho práce, roste ze smyslů, ať je v jakémkoli povolání, ať působí v městě nebo na vesnici, má, jak se říká, všechno, co se kolem něho děje, na očích. Tak bych rozuměl tomu tvůrčímu životu očima. Umí-li člověk dávat pozor, odděluje-li kriticky důležité od zbytečného nebo méně důležitého, naučí se také vidět své nedostatky a chyby; je trpělivější, lépe, přesněji myslí, pořádněji pracuje, a proto je také podnikavější a úspěšnější. Najde cestu od myšlenky k činu. Slovem: kdo dovede pracovat očima, dovede pracovat i jinak. V tom je to! Je tedy důležité to zažítí, to myšlenkové zpracování všeho, co vidím kolem sebe, co vnímám tak, aby z toho povstalo správné rozpoznání, souzení a čin.“

Vzpomínka na den 14. září 1937. — Den úmrtí našeho prvního presidenta Osvoboditele Tomáše G. Masaryka.

Neodešel — zůstal s námi . . .

Neodešel — zůstal s námi —
Jeho duch jen chabé tělo opustil.
Srdce Jeho — utichlo již,
ale láska, která v tomto srdci vládla, žije dál.
Oko, které vnímalo svět kolem, zavřelo se —
ale ducha zrak sledovat svůj národ bude navěky.
Ústa, která slovem tolik dobra vykonala pro nás, odmlčela se,
ale moudrost Jeho k nám mluvit bude stále.
Ucho Jeho — nářky lidu svého již neslyší,
ale duch naslouchati bude bedlivě, co v srdcích ozývá se kolem.
Ruce, které tolik rozdávaly, leží nyní bez hnutí,
ale štědrost, která jimi vládla, žehnati nám bude dál.
Velký duchu, Velký Synu Stvořitele, Velký Otče svého národa!
Nevěříme ve smrt Tvoji!
Duch Tvůj věčný je — a věčně bude svítit nám!
Láska Tvoje nesmrtelná — stále bude chránit —
a moudrost Tvoje pomáhat a vést!

EVA HORSKÁ.

Na Kladně dne 14. září 1937.

Redakční poznámky. Nerozpakovali jsme se do tohoto Masarykového čísla znovu otisknout některé články z dřívějších čísel „Cest a cílů“ jednak proto, aby to měl čtenář pohromadě, jednak pro jejich časovost a také aby bylo zřejmé, že náš poměr k velkému presidentovi a zvláště k jeho náboženskému postoji byl vždy tentýž. — Br. Dr. J. Šíma napsal obšírné vědecké pojednání o Masarykovu náboženství. Srovnává je s katolicismem, s orthodoxním a liberálním evangelicím, pak s učením a praxí církve československé a na konec přichází k závěru, že Masarykovo pojetí náboženství se ve všech bodech kryje s unitářstvím. Litujeme, že pro tak obsáhlou studii nemáme v CC dost místa, ale doufáme, že vyjde jako separátní výtisk a že jej budeme moci pak svým čtenářům na žádost zaslati.

Zprávy. O letošních prázdninách poctilo nás zvláště mnoho amerických, anglických a rumunských unitářů svojí návštěvou. Vzpomínáme zvláště Mrs Reesové, vážené a vynikající pracovnice mezi americkými unitáři, a Dr. Dextera, sekretáře odboru pro sociální vztahy při unitářské asociaci v Spoj. státech. Dále Grycz-Šmilowského, plukovníka v. v., obnovitele a pokračovatele polského sociniasmu v podobě moderního unitářství pod starým krásným jménem polských bratří. Později o tomto zajímavém a příbuzném hnutí, s kterým jsme navázali styky, napíšeme víc. — Z ostatních návštěv ještě vzpomínáme prof. Dr. Kisse z unitářské theologické fakulty v Kluži, s nímž nás pojí víceleté přátelství.